

Zápis

z 26. jednání Koordinační pracovní skupiny (KPS) pro přípravu Národního akčního plánu (NAP) za účelem dosažení udržitelného používání pesticidů v ČR

Datum konání: 30. září 2014

Místo konání: Ministerstvo zemědělství

Přítomni: viz presenční listina

Program:

1. Příčiny otrav včelstev v roce 2014 v ČR v souvislosti s používáním přípravků na ochranu rostlin – prezentace Státní veterinární správy, informace a diskuze.
2. Indikátory pro sledování vlivu přípravků na ochranu rostlin na zdraví lidí a životní prostředí – opatření NAP č. 4.1., 4.6., 4.13., 4.35., a 4.66.
3. První předběžné hodnocení obsahu českého NAP Evropskou komisí – informace.
4. Různé

Jednání zahájil a řídil ing. Hnízdil, zástupce za MZe a předseda KPS. Současně blíže upřesnil obsah jednotlivých bodů programu, který nebyl dále doplněn.

Ad 1) Příčiny otrav včelstev v roce 2014 v ČR v souvislosti s používáním přípravků na ochranu rostlin (POR) – prezentace Státní veterinární správy (SVS), informace a diskuze.

K problematice připravil MVDr. Texl (SVS) prezentaci a tabulku „Přehled případů otrav včel v roce 2014“ - viz přílohy. V roce 2014 šetřila SVS 52 případů podezření na otravy včel POR, zatímco v roce 2013 to bylo jen 37 případů. V rámci prezentace MVDr. Texl uvedl, že materiál k problematice se nachází na stránkách SVS – zdraví zvířat, včely, ostatní. Sdělil, že významně je „náchylnost“ včel k otravám ovlivněna některými základními faktory: klimatické podmínky, nemoci včelstev, otravy včelstev (včetně subletálních a chronických), chovatelská praxe, genetický potenciál. Tyto faktory jednotlivě nemusí být ihned patrné, ale zpravidla pokud se sejde více negativních vlivů, bývá omezena schopnost včelstva jako organismu vypořádat se s cizorodou látkou, se kterou by si za jiných, příznivějších okolností poradilo. Je-li negativních faktorů příliš, dochází až k úhynu. Někdy však může stačit i určitá koncentrace cizorodé látky jako jediný limitující faktor, obzvláště dojde-li k expozici více účinných látek prostřednictvím aplikace formou mixů. Tedy, že mix látek zeslabí včelu natolik, že jedna z nich i v nižší koncentraci může způsobit úhyn.

Vlivy ovlivňující výskyt otrav můžeme dělit na: **ovlivnitelné** (oznamování aplikace POR a jejich řádné provádění, hlášení stanovišť včelstev, dobrá chovatelská praxe, genetický potenciál aj.); a **neovlivnitelné** (průběh počasí a klimatické podmínky, nelze kontrolovat pohyb jednotlivých včel).

Závěrem MVDr. Texl uvedl některá potřebná opatření pro zlepšení stávajícího stavu dopadů aplikací na včely a úspěšnosti šetření otrav: pravidelné informační kampaně pro pěstitelé i chovatele včelstev, minimalizace vlastních faktorů, které mohou mít dopad na otravy (viz výše), stanovení jednotného postupu a vytvoření metodického návodu pro inspektory SVS, ÚKZÚZ, ale i chovatele včel.

V rámci diskuze uvedla ing. Blažková (ÚKZÚZ), že z pohledu vykazování „prokázaných“ otrav v souvislosti s konkrétní aplikací POR jsou za takové otravy považovány případy, u kterých ÚKZÚZ na základě kontroly subjektu, jenž aplikoval POR nebo jejich směsi, zjistil a prokázal porušení pokynů k ochraně včel stanovených v zákonu č. 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči a vyhlášky č. 327/2012 Sb., o ochraně včel, zvěře, vodních organismů a dalších necílových organismů při použití POR. Z osmi případů otrav včel v roce 2014 prezentovaných SVS (tj. v odebraných vzorcích včel a rostlin byla prokázána stejná úč.l. POR, která byla použita k ošetření rostlin, z nichž byl odebrán vzorek v rámci místního šetření), se pouze u čtyř případů podařilo prokázat porušení pokynů k ochraně včel při aplikaci POR a zavinění ze strany profesionálního uživatele POR. U ostatních případů otrav nebylo porušení pokynů k ochraně včel ze strany profesionálních uživatelů POR prokázáno. Statistika počtu otrav včel je odlišná mezi SVS a ÚKZÚZ, důvodem je to, že inspektoři ÚKZÚZ provedou kontrolu jednoho podniku, který aplikoval postřik – tj. jeden případ, ale inspektoři SVS řeší kontrolu u např. 4 postižených včelařů v okolí aplikace, tj. 4 případy.

Ing. Blažková za šetření ÚKZÚZ uvedla:

V roce 2013 bylo 31 případů¹ úhynů včelstev, prokázáno porušení pokynů 4 případy, zahájeno řízení 7 a ukončeno pokutou 7 případů.

V roce 2014 (k 15.9.) bylo 23 případů¹ úhynu, prokázáno porušení pokynů 4 případy, zahájeno řízení 4 a ukončeno pokutou 0 případů (dosud nedokončená řízení).

Prof. Kocourek (VÚRV, v.v.i.), **Ing. Hnízdil** (MZe) vyjádřili názor, že za otravu lze považovat situaci, kdy byla ve včelách zjištěna rezidua některé úč. látky, a ne pouze případy s prokázaným původem otravy. Problémem je pak prokázat původce otravy, zejména u nějakým způsobem oslabených včelstev. **Dle ing. Kazdy** (ČZU Praha) počty otrav včel v řepce odrážejí také nárůsty ploch s touto plodinou, nárůst postřiků obecně (ceny POR poklesly) a skutečnost, že v posledních 5 letech se používají tank-mixy s fungicidy. **Ing. Rosenkranc** se dotázal, jaká úroveň hladiny úč. látky se uvažuje při zjištění obsahu ve včele jako důkaz otravy? **MVDr. Kamler** (VÚVČ, s.r.o.) reagoval, že při otravě se detekuje výskyt úč.l. ve včelách a v rostlinách. Výše výskytu se uvádí kvantitativně ve výsledku rozboru. Upozornil na rizika aplikace POR formou tank-mix a nebo následně po sobě, kdy kombinace úč.l. zvyšuje o 1 stupeň nebezpečnost pro včely! Dále uvedl:

- počet otrav je ve skutečnosti vyšší, ale včelaři toto nehlásí („stejně se nic nezjistí“, nebo vyhledají příslušného zemědělce a mimosoudně se vyrovnají);

- otázkou je, jak může zjištěná látka, pokud nejde o látku nebezpečnou pro včely tyto včely otrávit? Zde je nutné si uvědomit, že v intenzivně využívané krajině je určité „pozadí“ a často jsou včely již v larválním stadiu krmeny „subletálními“ dávkami toxické látky v pylu a pak jsou vnímavější i na menší množství relativně neškodné úč. látky (uvedl případ, kdy bylo ve včelách detekováno 23 různých látek); proto je obtížné mnohdy stanovit hranici mezi akutní a chronickou příčinou otrav včel, zvláště pokud není zjištěno v oblasti letu včel ošetřované pole dotčenými úč. látkami;

- pokud je v procesu povolování POR hodnocena jen akutní toxicita na včelách, pak je třeba, aby byla hodnocena akutní orální a chronická toxicita jak na larvách včel, tak na dospělých.

K tomu uvedla MUDr. Trávníčková (SZÚ), že podle nařízení Komise (EU) č. 545/2011 mají být posuzovány účinky na včely tj. testy na akutní orální a kontaktní toxicitu, dále reziduální, klikové a polní zkoušky, ale podle nového nařízení Komise (EU) č. 284/2013 by se měly vyžadovat nově také zkoušky na chronickou toxicitu na včely včetně účinků na vývojová stadia včely. Platnost povolení je zpravidla na 10 let (s ohledem na konkrétní účinné látky), tak se POR povolené v jednotlivých ČS EU (i v rámci jedné zóny) mohou lišit ve stanovení toxicity pro včely podle toho, ve kterém roce a podle jakých platných předpisů bylo při hodnocení postupováno. Pak záleží na držiteli registrace, zdali toto registračnímu úřadu oznámí se žádostí o změnu registrace.

Ing. Kazda se dotázal, jak se postupuje v případě, že jsou zjištěny prázdné úly? Bylo odpovězeno s tím, že pokud nelze odebrat vzorky, nelze ani hodnotit. Úhyny včelstev přes zimu jsou obvykle zapříčiněny infekční chorobou, nicméně otravy v zimním období (zpracování pylu s rezidui) mohou být také příčinou úhynu včel, nelze však obvykle stíhat konkrétního viníka. Dále byla prokázána atraktivita porostů ošetřených POR pro včely, nepůsobí repelentně.

Na dotaz ing. Hnízdila, zda jsou postregistrační kontroly ÚKZÚZ zaměřeny na ohlašování aplikací pro včely nebezpečných POR ze strany profes. uživatelů, reagovala **ing. Blažková**, že tyto kontroly jsou součástí plánovaných kontrol C-C v rozsahu cca 1% žadatelů o přímé platby (cca 300 kontrol), ale také národních kontrol. V případě opakovaných nálezů úhynů včelstev se podklady předávají útvaru ÚKZÚZ pro povolování POR – odboru POR. **Ing. Blažková** také uvedla, že zemědělec při kontrole doloží v evidenci používání POR jen některé aplikace POR ale nikoliv ty „kontroverzní“. Je třeba proto rozšířit spektrum sledovaných úč. látek v odebraných vzorcích včel a rostlin v souvislosti se šetřením příčin úhynů včel. **MVDr. Kamler** doplnil, že při šetření otrav je třeba brát v úvahu dolet včel (2-3 km), doporučuje také rozšířit spektrum sledovaných úč. látek s cílem zejména mít možnost

¹ V rámci jednoho vykázaného případu bylo provedeno šetření u více včelařů.

došetřit případy tzv. neprokázaných otrav. VÚVČ, s.r.o. se zaměřuje na výzkum vlivu kombinace různých úč. látek na včely.

Prof. Kocourek uvedl, že k otravám může docházet také lokálním předávkováním POR, je však třeba se zaměřit na vliv chronické toxicity úč. látek nejen na dospělé, ale i na plod. Na jeho dotaz sdělil **MVDr. Texl**, že Státní veterinární ústav má databázi úč. látek vyskytujících se opakovaně v poškozených včelstvech. Dále byla diskutována omezená lhůta k prokázání úč. látky ve vzorcích, kdy u včel je hraničních 72 hodin, u rostlin je podobná lhůta delší.

Při diskuzi o vlivu zákazu mořidel na bázi neonikotinoidů (NNI) na otravy včel v roce 2014 **MVDr. Kamler** uvedl, že v roce 2013 nebyly v pylových zásobách včel prokázány tři úč.l. NNI, které jsou v současnosti dočasně zakázány (thiomethoxam, clothianidin a imidacloprid). Jako důsledek moření byly otravy zjištěny ve dvou případech při seti kukuřice v letech 2010 a 2011. **Ing. Kazda** doporučil zvážit povolení moření u ozimé řepky a setrvat na zákazu u jarní řepky. Dle **ing. Kazdy** také existují informace o navýšení foliárních insekticidních postřiků u řepky v roce 2014 jako důsledek nutnosti potlačení půdních škůdců (dřepčici), které nebylo možno omezit mořením. Proti škůdcům je ošetřován např. i výdrol řepky. S tímto názorem se shodují další (ing. Rosenkranc, prof. Kocourek) s tím, že zejména v řepce se i v budoucnu navýší chemická ochrana rostlin a riziko úhynu včel bude vysoké.

Závěry:

- a) **KPS vzala na vědomí informaci SVS o otravách včelstev v důsledku použití přípravků na ochranu rostlin v roce 2014 s tím, že z celkových 52 případů podezření na tyto otravy byla otrava POR prokázána ve 12 případech, a z toho jen ve 4 případech bylo doposud na základě kontrol ze strany ÚKZÚZ zjištěno nedodržení pokynů k ochraně včel. Ve dvou případech bylo již zahájeno správní řízení o uložení pokuty, ve dvou případech je takové řízení před zahájením.**
- b) **KPS doporučuje Státní veterinární správě při šetření otrav včel rozšířit spektrum sledovaných úč. látek přípravků v tělech otrávených včel s cílem došetřit případy „neprokázaných“ otrav, kdy nebyla dostatečně prokázána spojitost s akutní toxicitou v době otravy a existuje riziko vlivu chronické zátěže.**
- c) **MZe uvítá jakékoliv z praxe doložené údaje o vlivu zákazu mořidel na bázi neonikotinoidů na počet ošetření plodin za vegetace jako reakci na nižší regulaci škůdců v době klíčení a vzházení rostlin. MZe vstoupí za tímto účelem v jednání se Svazem pěstitelů a zpracovatelů olejnin.**
- d) **Mze vyzývá členy KPS, aby navrhli a zdůvodnili případné návrhy na úpravu příslušných ustanovení zák. č. 326/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů, resp. vyhlášky č. 327/2012 Sb., z hlediska ochrany včel do konce listopadu 2014.**

Ad. 2) Indikátory pro sledování vlivu přípravků na ochranu rostlin na zdraví lidí a životní prostředí – opatření NAP č. 4.1., 4.6., 4.13., 4.35., 4.66.

S problematikou indikátorů seznámil účastníky jednání KPS Ing. Hnízdil s odkazem na jednání Pracovní skupiny expertů Komise pro implementaci směrnice 2009/128/ES (PS pro SUD), konané ve dnech 22. - 23. 9. 2014.

Uvedl, že Komise má spolu s členskými státy (ČS) harmonizovat indikátory, které budou v EU sloužit jako harmonizované pro sledování vlivu POR na zdraví lidí a životní prostředí. ČR by měla prosadit, aby byly vzaty v úvahu indikátory, které mají význam pro naše podmínky, a proto je třeba aktivně v diskuzi na úrovni Komise reagovat zejména ze strany zainteresovaných rezortů (MZ a MŽP). *(Návrh příslušného dokumentu byl členům KPS rozeslán jako podklad pro jednání).* S detaily ohledně jednání PS pro SUD odkázal ing. Hnízdil na svou zprávu z tohoto jednání - viz příloha. V diskuzi na PS pro SUD byl mimo jiné vznesen požadavek na adresné sledování vlivu POR na volně žijící necílové organismy (požadavek MŽP). Zásadní také pro ČR je zajištění evidence akutních i chronických otrav lidí působených POR. Komise hodlá uspořádat tzv. „fórum“ na téma harmonizované indikátory vlivu POR na prostředí se zapojením odborné veřejnosti již v roce 2015.

V diskuzi zazněl názor, že v ČR již řada indikátorů existuje, např. vliv POR na včely, nitrátová směrnice aj. Problém však podle ing. Hnízdila spočívá v tom, že neexistuje odlišení a evidence otrav u lidí (zejména chronických) způsobených POR od otrav způsobených biocidy.

MUDr. Trávníčková k tomu uvedla, že systém hlášení/evidence je mezinárodně standardizován. Vychází se ze zavedených kódů „Mezinárodní statistické klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů“ (viz www.uzis.cz), kde „toxický účinek pesticidů“ je uveden jako samostatná položka T60 bohužel s naprosto nevhodným dalším rozčleněním. Tuto mezinárodní klasifikaci připravuje a koordinuje Světová zdravotnická organizace (WHO), neboli by měla být používána i v jiných státech, a to nejen v EU. Lékař na základě vyšetření zadá kód pro diagnózu, ten je ale společný pro přípravky i biocidy. Pro lékaře při léčení není důležité, zda jde o přípravek či biocid. Nezřídka se bude stávat, že místo kódu z položky T60 budou lékaři vybírány kódy podle diagnózy, které jsou běžnější. Správou Národního registru nemocí z povolání, kam by měly být hlášeny profesionální otravy a poškození, je pověřen Státní zdravotní ústav. Výhoda: Oba systémy fungují již nějakou dobu a umožňují do jisté míry mezinárodní srovnání. Nevýhoda: Hlášení mohou být zkreslená. U řady otrav zůstane nepoznána pravá příčina. V současné situaci bude nemalá část zaměstnanců, ve snaze nepřijít o místo, příznaky či její možné příčiny spíše zatajovat.

Mgr. Zmeškalová (MŽP) uvedla, že MŽP se uchází o grant u TAČR na téma indikátory vlivu POR na biosféru. Obecně existují data o tomto vlivu, ale nejsou dosud zpracována do podoby indikátorů. Prof. Kocourek k tomu uvedl, že pro příslušný výzkumný projekt je potřebná úzká součinnost s MZe; zástupce MŽP i ing. Hnízdil potvrdili tuto součinnost.

Prof. Kocourek dále uvedl, že v EU existují velmi měkké limity MLR u potravin; zatímco ve světě se používají tzv. akční prahy (v % stávajících MLR), jde zejména o přímo konzumovatelné potraviny (ovoce, zelenina). Tato snaha vychází často od obchodních řetězců majících zájem deklarovat tyto ultra nízké obsahy reziduí ú.l. POR u jimi prodávaných potravin (USA, FR, DE aj.), v ČR toto není. Prof. Kocourek ještě zmínil problém, jak hodnotit limitní přítomnost reziduí v potravině, je-li v ní nalezeno více různých reziduí. Určitě je pak situace horší, než obsah jedné úč. látky. Je proto třeba hodnotit vliv (kombinací) úč. látek (spíše než POR) na organismy; existuje hodně dat, ale dále se nevyužívají. Je také třeba hodnotit tzv. environmentální dopad v souvislosti s přínosy POR. V té souvislosti prof. Kocourek upozornil na dokončený projekt TAČR, jehož výstupy jsou prakticky využitelné pro zemědělce.

Závěry:

- a) KPS vzala na vědomí informaci MZe o postupu prací v EU na přípravě harmonizovaných indikátorů EU mapujících vliv přípravků na ochranu rostlin na prostředí, necílové organismy a zdraví člověka.
- b) MZe upozorní písemně MŽP a MZ na potřebu se z jejich strany aktivně zapojit do probíhající diskuze o přípravě harmonizovaných indikátorů EU o vlivu přípravků na prostředí a zprostředkuje těmto rezortům přímé kontakty na příslušné experty v dalších ČS EU a příslušné podklady.

Ad 3) První předběžné hodnocení obsahu českého NAP Evropskou komisí.

Ing. Hnízdil informoval o průběhu a závěrech jednání Expertní pracovní skupiny Komise k implementaci směrnice 128/2009/ES (PS pro SUD) ve dnech 22. - 23. 9. 2014 - zpráva z jednání viz příloha. Na jednání byla projednána zpráva Food and Veterinary Office (FVO), hodnotící obsah NAP všech ČS z hlediska implementace směrnice 128/2009/ES (SUD). Tato zpráva bude podkladem pro informace Komise pro Evropský parlament.

Komise hodnotila NAP obecně pozitivně, ale dle FVO ani jeden ČS neuvedl úplný výčet způsobu zavedení všech článků 5-15 SUD. Zejména nebyl uveden způsob implementace integrované ochrany rostlin. Část ČS (včetně ČR) v diskuzi reagovala, že zavádění SUD do praxe je na národní úrovni řešeno zejména národní legislativou, a tedy není důvod opakovat transpoziční ustanovení z legislativy do NAP. NAP je národní strategický dokument nelegislativní povahy, která by neměl směřovat

zákonné povinnosti a nástroje nelegislativní podpory. Skupina jiných ČS požadovala po Komisi přesnější instrukce k harmonizaci úpravy NAP. Podrobněji viz příloha.

Vlastní zpráva FVO o NAP je určena pouze státní správě, proto nebude rozeslána členům NAP, ale pouze zástupcům státní správy. MZe na zprávu stručně reagovala věcnými připomínkami také písemně.

Ing. Rosenkranc v diskuzi uvedl, že se stále více přechází při aplikaci POR na používání navigačního systému (přesnější než „oči“ obsluhy). Využívá se rovněž stálých kolejových řádků, tím může docházet na některých místech k přestřikům, což může způsobit nadměrnou lokální zátěž prostředí rezidui. Tuto praxi potvrdil i **ing. Kazda**. **Ing. Kupec** uvedl, že existují také plodiny, kde „kolejové“ řádky buď nejsou, nebo jsou v jiných místech (cukrovka, kukuřice, řepka) než u obilnin. Problém s rezidui v půdě může být u půdních herbicidů, ostatní přípravky se aplikují na list a v rostlině by se měly při splnění ochranných lhůt odbourat.

Závěr: KPS vzala informaci o reakci Komise na obsah národních NAP na vědomí.

Ad 4) Různé.

- a) **MUDr. Trávníčková informovala** o připravované novele zákona č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, ve znění pozdějších předpisů, která mění část týkající se ochranné dezinfekce, dezinfekce a deratizace (DDD) s odkazem na nové nařízení (EU) o biocidech. Je proto třeba odbornou způsobilost pro POR aplikované formou fumigace řešit v rámci plánované novely zákona č. 326/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů, např. odkazem na zákon č. 258/2000 Sb., kde je upravena kompetence k odborné způsobilosti pro fumigace ale jen biocidními přípravky. Získání odborné způsobilosti pro DDD činnosti je mnohem náročnější na znalosti, než v případě odborné způsobilosti pro nakládání s POR. Fumigace jsou speciální aplikace, při kterých jsou používány vysoce nebezpečné přípravky a při nesprávné aplikaci snadno hrozí poškození zdraví nebo smrt osob provádějící fumigace, ale i osob v okolí. **MZe proto doplní v tomto smyslu podklady pro novelizaci z. č. 326/2004 Sb.**
- b) **Ing. Hnízdil informoval o podnětu Ing. Šreibera** (ČMSZP, *z jednání omluven*) ve vztahu k aktuálnímu návrhu znění nařízení vlády k novému režimu C-C. Jde o absenci zaorávky slámy u pozemků se svažitostí 3 a více stupňů, což prakticky povede následně k nárůstu chemické ochrany z důvodu většího zaplevelení a tlaku patogenů. *Díky stanovisku prof. Kocourka (po jednání KPS) byla následně zaorávka slámy v návrhu nařízení umožněna.*
- c) **Z podnětu ing. Rosenkrance** byla členům KPS rozeslána fotodokumentace dokládající problémy při ochraně řepky z důvodu absence mořidel na bázi neonikotinoidů - viz také zčásti bod 1 jednání.
- d) **Ing. Hnízdil uvedl z podnětu Ing. Hanušové** (CPPA, *z jednání omluvena*), že CPPA zamýšlí financovat (z prostředků ECPA) případné další vydání odborné příručky s využitím pro kurzy odborné způsobilosti k nakládání s POR. KPS vyjádřila názor, že je zejména třeba vydat část týkající se ochrany veřejného zdraví, neboť tato část účastníkům kurzů chybí a je problémem ji splnit při testech a zkouškách. V případě vydání tiskem je pak účelné vydat příručku komplexní - část zemědělskou s částí zdravotnickou. **V tomto smyslu ing. Hnízdil projedná s příslušným odborem MZE.**
- e) Další **jednání KPS pro NAP** se předběžně uskuteční **dne 2. 12. 2014** na MZe, dále je předběžně v termínu 11. 11. 2014 plánováno jednání odborné podskupiny KPS pro ochranu vod, a dne 20.11. 2014 se na MZe uskuteční odborný seminář na téma ochrana zeleně a ochrana proti hlodavcům.

Zapsali: ing. Kupec, ing. Hnízdil

Přílohy:

- 1) Prezentace SVS o otravách včel působených POR v roce 2014
- 2) Přehled šetření případů otrav včel přípravky na ochranu rostlin v roce 2014
- 3) Zápis z jednání PS pro SUD konaného ve dnech 22. - 23. 9. 2014